

Jacek Pietrzak, Emil Zaitz

Kwaśniów Dolny, st. 12, gm. Klucze,
woj. katowickie, AZP 95-53/103

Informator Archeologiczny : badania 31, 297-299

1997

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Badaniami objęto dwa znacznie oddalone od siebie punkty miasta: A — w północnej pierzei pl. Wolności nr 1-4, gdzie kontynuowano prace z lat 1993 i 1995, założono wykop nr XV o powierzchni 24 m² (ogółem w trakcie 3 sezonów przebadano tu 336 m²); B — w obrębie dawnego podwórza, przy wschodniej ścianie tzw. pałacu saskiego, tj. Królewskiego pałacu pocztowego wzniesionego w latach 1750-1753, zlokalizowanego na rogu pl. Piłsudskiego i ul. Narutowicza, założono wykop o powierzchni 6 m².

A — Celem prac przy pl. Wolności było przede wszystkim określenie wymiarów późnośredniowiecznych i nowożytnych budynków odkrytych w trakcie badań w 1995 r. Niestety okazało się, iż prace związane z wzniesieniem tu w końcu XIX i na początku XX w. murowanych kamienic zniszczyły znaczną część starszych nawarstwień ziemnych, tak że można było jedynie potwierdzić obserwowany już uprzednio fakt nie pokrywania się historycznych granic działek miejskich z obecnymi podziałami własnościowymi. Wydobyty z wykopu ruchomy materiał zabytkowy to głównie ceramika naczyniowa pochodząca z okresu od XIV do XX w.

B — Badania na terenie podwórza pałacowego podjęto w celu wstępnego uchwycenia i rozpoznania ewentualnych śladów osadnictwa w tym rejonie miasta oraz — w związku z planowanymi pracami remontowymi — w celu zbadania fundamentów budynku. Stwierdzono, iż początki osadniczego użytkowania tego rejonu miasta nie sięgają dalej niż XVII w., a odsłonięte w wykopie warstwy ziemne powstały w większości w efekcie związanych z budową pałacu prac niwelacyjnych, w trakcie których przemieszane zostały nawarstwienia będące pozostałością wcześniejszego wykorzystania terenu. Jednocześnie potwierdzony został fakt dokonania w końcu XVIII w. rozbudowy zachodniego skrzydła budynku. Wydobyty materiał zabytkowy pochodzi głównie z okresu przed wzniesieniem pałacu pocztowego, a więc z XVII i pierwszej połowy XVIII w.

Materiały i dokumentacja przechowywane są w Muzeum Regionalnym w Kutnie.

Badania będą kontynuowane.

KWAŚNIÓW DOLNY, st. 12, gm. Klucze, woj. katowickie, AZP 95-53/103

- wieża renesansowa

Badania sondażowe, przeprowadzone w dniach 7 oraz 16 maja 1997 roku przez Jacka Pietrzaka (Muzeum Archeologiczne w Krakowie).

W roku 1997 w rejonie Kwaśniowa w gminie Klucze Jacek Pietrzak wraz z Emilem Zaitzem z Muzeum Archeologicznego w Krakowie prowadzili badania powierzchniowe w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski na obszarze 95-53. Podczas poszukiwań, prowadzonych na polach otaczających posesję przy ul. Dworskiej 17, na których wystąpił materiał średniowieczny i nowożytny, zwrócono uwagę na murowany obiekt, stojący w głębi posesji. Bliższe oględziny wykazały, iż jest to pozostałość po renesansowej wieży mieszkalno-obronnej na kopcu, zamienionej później na tzw. Lamus. Istniało podejrzenie, iż wieża ta może w sobie kryć relikty starszego, średniowiecznego założenia. Stanowisko to wraz z relikdami wieży oznaczono jako nr 12 w miejscowości i nr 103 na obszarze.

Wieża, zachowana do wysokości stropu parteru, posiada dwie piwniczki w przyziemiu oraz na parterze, sieni i pomieszczenie przykryte sklepieniem kolebkowym. Stanowi ona jedyny, tak dobrze zachowany obiekt tego typu w województwie katowickim. Do jej budowy użyto kamienia wapiennego oraz miejscami cegły gotyckiej palcówki. Wieża ma plan zbliżony do kwadratu o boku 8 m (8,50 x 8,35 x 8,30 x 8,05). Jej mury mają stosunkowo niewielką jak na obiekt o charakterze obronnym grubość około 80 cm. Usytuowana jest na niewielkim wzniesieniu o średnicy około 14 m, otoczona fosą, której szerokość w miejscach najlepiej zachowanych wynosi 12 m. Od strony południowej kopiec opływa bezimienny ciek wodny, dalej znajduje się duży staw. Od tej strony różnica poziomów wynosi 2,5 m, nadając wieży z natury obronny charakter. Od strony frontowej wieża posiada dwa wejścia: jedno do piwnic, drugie do wnętrza pomieszczeń na parterze. To drugie wejście usytuowane jest na wysokości około 2 m ponad otaczający wieżę teren. Odrzwia wykonane są z czerwonego piaskowca parczewskiego, wydobywanego w rejonie Olkusza. Nad wejściem z sieni do pomieszczenia na parterze wykuta jest w nadprożu data 1552. W głębi sieni znajdowała się dawniej drewniana klatka schodowa lub drabina,

prowadząca na pierwsze piętro. W odrzwiach zachowały się żelazne, kute drzwi, wykonane z małych blach łączonych nitami, wzmacnianych poprzecznymi płaskimi sztabami. Pomimo swoich niezbyt grubych murów, mających około 80 cm szerokości, wieża ze względu na przewyższenie, dochodzące do 4 m, fosę oraz staw, miała duże walory obronne.

Założono dwa sondáže: - nr 1 na zewnątrz wieży, przy południowo-zachodnim narożniku (2 x 2 m) oraz nr 2 w pierwszej od wejścia piwnicy (1 x 1 m).

Sondaż 1 wykazał, iż kopiec powstał już po wybudowaniu wieży, kiedy kopano fosę, a ziemię z niej wydobytą obsypywano ściany wieży. Uzyskano przez to złudzenie, iż wieża stoi na wzniesieniu. Na licu muru fundamentowego stwierdzono negatywy desek szalujących wkop pod fundament wieży, zachowały się one na wskutek zalania ich zaprawą wapienną w trakcie budowy fundamentów. Deski zbutwiały, lecz zachowały się ich negatywy, odbite w zaprawie zalegającej na powierzchni muru. Szalowanie to było konieczne ze względu na mało stabilny, piaszczysty grunt. Z podobnym przykładem szalowania fundamentów deskami spotykamy się na zamku w Siewierzu. W warstwie rumowiskowej wystąpił materiał zabytkowy z XVI wieku - fragmenty ceramiki, kafli piecowych. Materiał ten, dość jednorodny pod względem chronologicznym, sugeruje iż wieża nie funkcjonowała zbyt długo. Powstała ona bowiem w XVI wieku i w tymże stuleciu przestała pełnić swą pierwotną funkcję. Może już pod koniec XVI wieku, poza fosą od strony północnej powstał nowy dwór, a sama wieża została zamieniona na tzw. lamus. Relikty późniejszej, dworskiej zabudowy zachowały się do dziś w obrębie zabudowań posesji Dworska 17. Przemawiają za tym również przekazy ustne, z których wynika, iż w przeszłości, po drugiej stronie ulicy, na wprost wieży znajdował się dworek.

Eksploracja sondażu 2 napotykała na poważne trudności. Z jednej strony należało przebić się przez betonową posadzkę, wykonaną przez obecnego właściciela, z drugiej zaś zalewające wykop wody gruntowe wymagały bardzo szybkiego wybierania wody wiadrami, aby można było posuwać się w głąb wykopu. Uzyskano jednak kapitalne materiały dla ustalenia chronologii obiektu, odkryto tu bowiem doskonale zakonserwowane przez wody gruntowe dwie deski, stojące jedna nad drugą, na tzw. sztorc. Deski te szalowały wkop pod fundament, zapobiegając osypywaniu się profili do wnętrza. Pobrana próbka z deski szalującej wkop pozwoliła uzyskać daty absolutne, oparte na badaniach dendrochronologicznych. Przeprowadziła je E. Szychowska-Krąpiec z laboratorium dendrochronologicznego AGH w Krakowie. Uzyskano dwie daty - 1535 i 1576. Bardziej precyzyjne datowanie będzie możliwe po uzyskaniu dalszych próbek drewna, pochodzących z wkopu pod fundament wieży.

Pierwsza z tych dat wydaje się być bardziej prawdopodobna w połączeniu z datą, wykutej na nadprożu wejścia do pomieszczenia na parterze, wieży - 1552. Można przypuszczać, że odrzwia mogły być wstawione w okresie, kiedy wieża już stała, w trakcie jakiejś późniejszej jej przebudowy. Prawdopodobnie wieżę wybudowano już w I połowie XV wieku, a w roku 1552 poddano niewielkiej przebudowie.

Pierwotnie wieża mogła pełnić funkcję mieszkalno-obronną, później zamieniona została na tzw. lamus. Nie można jednak wykluczyć i takiej możliwości, iż wchodziła ona w skład większego zespołu dworskiego, gdzie obok dworu pańskiego i zabudowań gospodarczych istniał murowany skarbczyk o kamiennych, ogniotrwałych murach, który tylko w razie potencjalnego zagrożenia mógł pełnić funkcje obronne.

Ponieważ Kwaśniów wymieniany jest w źródłach już w wieku XIV, można założyć, iż pierwotnie stać tu mogło wcześniejsze założenie w postaci drewnianej wieży mieszkalno-obronnej. Źródła w roku 1388 wymieniają Dzierżka i Jaśka z Kwaśniowa (Quasnow) oraz Wichnę ze Stawkowa jako władców Kwaśniowa. W wieku XV i XVI Kwaśniów był w rękach rycerstwa zagrodowego. W roku 1423 wymieniany jest Jan z Kwaśniowa, który kupił od Klemensa z Bzowa za 30 grzywien półgroszy część dziedziny w Chechle. W tym samym roku Jan z Kwaśniowa pozywa Jana Kożuszka z Mnikowa, burgrabiego rabsztyńskiego, jako posesora graniczących z Kwaśniowem Gołczowic o to, że naszedłszy z 6 równymi sobie i z 12 niższego stanu, przekopał fosę, którą spływała woda do młyna Jana z Kwaśniowa, wyrządzając szkodę wartości 20 grzywien. W latach 1470-1480 uposażenie plebana kościoła Narodzenia NMP w Chechle stanowi m.in. dziesięcina z folwarku w Kwaśniowie. Skoro już w XV

wieku istniał folwark w Kwaśniowie, to zapewne musiał istnieć i dwór. Dwór ten należał do Jana Kwaśniowskiego, herbu Stary Koń. Tenże Jan Kwaśniowski od 1416 roku był dziedzicem Kwaśniowa, a w roku 1431 podstarościm krakowskim. Był ojcem Jana i Piotra. Jego synowie podzielili swe dobra w roku 1451, przy czym Jan otrzymał całe dobra w Kwaśniowie i połowę wszystkich młynów w tejże miejscowości oraz w Ryczówku, a ponadto połowę sadzawek na rzeczce Dębiesznicy i na Niwiskach. W dokumentach z roku 1500 wymieniony jest dwór w Kwaśniowie. Andrzej Kwaśniowski, dziedzic Kwaśniowa i Ryczówka herbu Stary Koń zapisał żonie Katarzynie 150 grzywien wiana i 150 grzywien posagu na połowie dworu i ról w folwarku w Kwaśniowie. Budowę odkrytej wieży przypisać można na podstawie wyników badań i analizie źródeł pisanych wspomnianemu wyżej Andrzejowi. Dalsze badania pozwolą na dokładniejsze poznanie dziejów odkrytej wieży.

Wyniki badań zostaną opublikowane w: *Badania Archeologiczne na Górnym Śląsku i Ziemiach Pogranicznych w 1997 roku*, s. 192-197.

Kwidzyn-Stare Miasto, st. 3, północny kwartał rynku, gm. loco, woj. elbląskie - patrz: wczesne średniowiecze

Kwidzyn-Stare Miasto, st. 3, zachodni kwartał rynku, gm. loco, woj. elbląskie - patrz: wczesne średniowiecze

Legnica-Stare Miasto, gm. loco, woj. legnickie - patrz: późne średniowiecze

LEONOWICZE, st. 4, gm. Michałowo, woj. białostockie, AZP 40-93/8

- osada nowożytna (XVI-XVII w.)

Ratownicze badania wykopaliskowe, przeprowadzone w terminie od czerwca do lipca przez mgr. Dariusza Krasnodębskiego (Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk). Finansowane przez EuRoPol GAZ SA. Pierwszy sezon badań. Przebadano powierzchnię 5300 m².

Powierzchnię stanowiska do głębokości około 35-40 cm pokrywał piaszczysty humus. W warstwie tej znaleziono liczne fragmenty ceramiki oraz krzemienie pochodzące ze zniszczonych orką obiektów archeologicznych. Pod humusem zalegał piaszczysty lub w części gliniasty calec, w którym widoczne były ciemne zarysy obiektów archeologicznych. Łącznie na terenie stanowiska wyróżniono prawie 1000 różnego typu jam, spośród których na szczególną uwagę zasługują dwie ziemianki/piwniczki wraz z otaczającymi je obiektami gospodarczymi. W obydwu obiektach na głębokości około 50-70 cm ukazały się resztki spalonej konstrukcji ścian i dachu. Wielkość części mieszkalnej ziemianek wynosiła około 3,5 x 3,5 m, ich głębokość wahała się pomiędzy 0,5 a 1 m. Od strony północnej przylegał do nich niewielki korytarzyk długości około 4 m i szerokości 1,5 m. Datowanie obydwu obiektów umieścić można pomiędzy wiekiem XVI a XVII. Oprócz liczego materiału ceramicznego w jednym z obiektów znaleziono także żelazny klucz. Wokół obydwu ziemianek wystąpiły liczne rowki, stanowiące zapewne pozostałość różnego rodzaju płotów i zagród z nimi związanych. Oprócz opisanych wyżej zagłębionych domostw na szczególną uwagę zasługują pozostałości co najmniej dwóch słupowych budowli naziemnych. Wokół tych konstrukcji zaobserwowano występowanie podobnych rowków jak i przy ziemiankach. Występowanie nielicznych obiektów zawierających materiał ceramiczny datowany na wczesną epokę żelaza oraz zabytki krzemienne z epoki brązu wskazują, że teren ten był zasiedlony również w okresie wcześniejszym, jednakże z uwagi na silną erozję terenu nie zachowała się na nim warstwa kulturowa i większa liczba obiektów z najstarszej fazy użytkowania.

Materiały i dokumentacja przechowywane są w Instytucie Archeologii i Etnologii PAN.

Wyniki badań zostaną opublikowane w „Badaniach na gazociągu”.

Badania będą kontynuowane.

LEŻAJSK, rejon dworu starościńskiego, gm. loco, woj. rzeszowskie, AZP 98-80/7

- dwór starosty, XVI-XVIII w.